

A gazdasági integráció mélyülése az Európai Unióban*

Ferkelt Balázs

Halmi Péter:

Mélyintegráció – A Gazdasági és Monetáris Unió ökonómiaja

Akadémiai Kiadó, 2020, p. 540

ISBN: 978-963-4545-55-2

Az Európai Unió az együttműködés dimenzióját, mélységét tekintve egyedülálló gazdasági integráció a világon. Az egységes (belső) piac létrejöttét követően immár a 27 tagországból 19 a gazdasági és monetáris unió (a továbbiakban az EU-ban megvalósuló integrációra vonatkozóan GMU) harmadik szakaszába is belépett, és bevezette a közös pénzt, az eurót. Az euroövezethez Bulgária és Horvátország is szeretne a közeljövőben csatlakozni. Az Európai Unió fejlődéstörténetét úgy is felfoghatjuk, mint mélyülések és kibővülések (illetve 2020 óta a brexitnek köszönhetően már szűkülés, dezintegráció is) történetét. Sajátossága az európai integrációnak, hogy a mélyülés és a bővülés párhuzamosan is megvalósulhatott fejlődésében. A GMU elemzése kiemelten fontos az egész Európai Unió jövőjét tekintve. A politikai döntés alapján igen rövid idő alatt létrejött valutaövezet már gyakorlatilag működésének első évtizedét követően reformra szorult. Az eurozóna heterogenitását, a rendszerszintű problémákat a 2008–2009-es világméretű pénzügyi és gazdasági válság begyűrűzése, majd az eurozóna egyes tagországainak szuverén adósságválsága jól érzékeltette. Az első két évtized tapasztalatai alapján ugyanakkor világossá vált, hogy a GMU irreverzibilis folyamat, az euroövezetből való kilépés költségei megbecsülhetetlenek, ráadásul Dánia kivételével valamennyi tagország kötelezettséget vállalt a csatlakozásra való törekvésre, még ha konkrét időpont nem is került meghatározásra, és az európai uniós intézmények sem siettetik az utóbbi időben a GMU kibővülésének folyamatát.

Halmi Péter legújabb könyve a GMU-t és általában az Európai Unióban zajló integrációs folyamatokat a kereskedelem- és a növekedélmélet összefüggésrendszerébe ágyazva elemzi. A szerző új fogalmat vezet be az európai integrációs közgazdasági szakirodalomban, a „*mélyintegrációt*”. A mély integráció (deep integration – így, külön írva) a kereskedelemelméletben a modern, új generációs kereskedelmi

* A jelen kiadványban megjelenő írások a szerzők nézeteit tartalmazzák, ami nem feltétlenül egyezik a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontjával.

Ferkelt Balázs a Budapesti Gazdasági Egyetem Külkereskedelmi Karának tanszékvezető egyetemi docense.
E-mail: Ferkelt.Balazs@uni-bge.hu

megállapodások egyik ismérve, ami azt érzékelteti, hogy az együttműködés meghaladja a hagyományos értelemben vett kereskedelmi akadályok lebontását. Ebben az értelemben az európai integráció már hosszú évtizedek óta mély (kereskedelmi) integrációként működik, tekintettel a vámunió 1968-as létrejöttére. Sőt, ez jellemző az Európai Unió által harmadik országokkal az utóbbi években kötött gazdasági-kereskedelmi megállapodásokra is. A „mélyintegráció” (így, egybeírva) azonban ennél sokkal több: az Európai Unió gyakorlatában megvalósuló mély regionális integráció, amely a magintegrációt és a differenciált integrációt (perifériaintegrációt) egyaránt tartalmazza. A mélyintegráció rendszerének központi eleme a magintegráció, a mindenkor legfejlettebb integrációs vívmányok köre. Ez a mélyintegráció gazdasági alapokon nyugszik, de politikai akarat nélkül nem valósítható meg. Az európai integráció fejlődésében e logika alapján a belső piac és a GMU egyértelműen a mélyintegráció rendszerébe tartozik, ugyanakkor a vámunió is részben idetartozhat (részben pedig a mély kereskedelmi integrációhoz sorolható). A mélyintegráció széleskörű gazdasági, közöttük pozitív növekedési hatásokat¹ fejt ki, amelyek elsősorban a fizikai, a humán- és a tudástőke akkumulációja révén valósulnak meg. Ugyanakkor ez a mélyintegráció tette szükségessé, hogy a tagállamok szuverenitásuk egyre nagyobb részéről mondjanak le.

A mű középpontjában a mélyintegráció legfejlettebb formájának, a GMU-nak az átfogó elemzése áll, amely – a könyv címéhez hűen – a mélyebb összefüggések feltárására koncentrál. A monetáris unió elméleti alapjait az optimális valutaövezetek (OCA) jelentik, amelyek megalkotója, a Nobel-díjas *Robert A. Mundell* néhány héttel ezelőtt távozott közülünk. Ahogyan a szerző is megállapítja, a GMU csak részlegesen teljesíti az optimális valutatövezet kritériumait, a munkaerő-mobilitás magas(abb) szintje és a fiskális transzferek hiányoznak, ugyanakkor éppen a monetáris integráció (többek között kereskedelemnövelő) előnyei képesek lehetnek hozzájárulni az optimalitás szintjének emelkedéséhez. Ezek a kritériumok a létrehozáskor, 1991-ben egyáltalán nem kaptak figyelmet, amikor is az 1992. február 7-én aláírt Maastrichti Szerződés szabályozásáról tárgyaltak. A monetáris integráció megvalósítása egyértelműen politikai döntés eredménye volt Európában.

A GMU elemzése során egyértelművé válik: *a monetáris integráció eredeti, Maastrichtban elfogadott konstrukciója eleve rendszerszintű problémákat tartalmazott*. Erre különösen súlyos következményekkel mutatott rá a 2008–2009-es évek világméretű krízise, majd ezt követően az euroövezet több tagállamát is érintő szuverénadósságválság. Láthatóvá váltak a strukturális problémák, az intézményi sajátosságok, a nominális és reálmerevségek, súrlódások, egyszóval a valutaövezet heterogenitása. *A konvergencia* (amelynek szempontrendszere folyamatosan bővül, és a könyvben megismerkedhetünk a nominális, reál, társadalmi, ciklikus, illetve strukturális

¹ Ld. *Halmi (2014; 2015a, b; 2018a)*, *Elekes – Halmi (2013; 2019)*, *Halmi – Vásáry (2010; 2011)*.

dimenzióval egyaránt)² mellett egyre nagyobb hangsúlyt kell kapnia a *rezilienciának*, a gazdaság válaszadási képességének, sokkalkal szembeni ellenálló-képességének az elemzése, ami nemcsak statikus dimenzióban lényeges (mint valamely rendszer funkcióinak fenntartása krízis esetén), hanem az adaptív dimenziót, a megváltozott környezet feltételeihez történő alkalmazkodás szükségességét is tartalmazza. Ez egyúttal a mélyintegráció fundamentális jelentőségű jellemzője is. A GMU első, több mint két évtizedének tapasztalatai is arra engednek következtetni, hogy a mélyintegráció rendszere kölcsönhatásainak, szinergiáinak hatásfokát a konvergencia és a reziliencia egymással is összefonódó hatásmechanizmusai (szinkronitása és homogenitása) határozzák meg. Tekintettel arra, hogy a GMU eredeti formájában fenntarthatatlannak bizonyult, több lépcsőben átfogó reformfolyamat vette kezdetét a „valódi”, a kötet szóhasználatához igazodva „mély” monetáris integráció megteremtésének irányába, amely magában foglalja a tagállamok reziliens gazdasági és szociális struktúrák irányába történő konvergenciájának, a növekvő homogenitásnak a célkitűzését is. A reformok megvalósítása megkezdődött, a bankunió három pilléréből kettő már létrejött, ugyanakkor a szerző álláspontja szerint további reformok szükségesek a konvergencia és a reziliencia szintjének emeléséhez. A további reformok központi mozzanata a kötet szerint a szolidaritás és a felelősség új, további mélyítést célzó szintézis révén történő megvalósítása³.

A kötet a differenciált integráció és a dezintegráció elemzése révén az európai gazdasági integráció átfogó elméletéhez kíván további adalékokat szolgáltatni. A differenciált (nem egyenlő) integráció konstrukciói és lehetőségei a legutóbbi években a nemzetközi szakirodalomban fokozott figyelmet kaptak. A kötet politikai gazdaságtani elemzés keretében, a kölcsönös függés és az átpolitizáltság különböző konstellációi alapján magyarázza a differenciált integráció (illetve differenciált dezintegráció) különféle változatait.

A könyv egyik legérdekesebb és legaktuálisabb része a fent ismertetett összefüggésrendszerben elemzi az Egyesült Királyság és az Európai Unió kapcsolatrendszerét, először az EU-tagság (gyakorlatilag a mélyintegráció) előnyeinek szemléltetésével, a kötet végén pedig a kilépést mint a dezintegráció első nagy példáját veszi górcső alá⁴. Habár a kézirat lezárásakor nem született még meg a megállapodás a kilépés utáni gazdasági-kereskedelmi kapcsolatrendszeréről, a szerző nem hagy sok kétséget afelől, hogy a brexit mindkét fél számára hátrányos következményekkel jár. Ugyanakkor az Egyesült Királyságnak hosszabb távon és relatíve nagyobb veszteségekkel kell számolnia még akkor is, ha már elkezdte például ázsiai országokkal mély (kereskedelmi) integrációk kialakítását, sőt felmerült egyes megaregionális kereskedelmi megállapodásokhoz történő csatlakozásának terve is. Ezek ugyanakkor kevésbé

² A konvergencia témaköréről ld. *Halmi (2019a; b)*, *Halmi – Vásáry (2012)*

³ A GMU-reformról ld. *Halmi (2013; 2017; 2018c; 2020c; 2021)*

⁴ A szerző több művében elemezte a Brexit problémakörét, ld. *Halmi (2018b; 2020a; b; d)*.

minősíthetők „mélyintegrációknak”. (A történelem mintha ismételné önmagát: az Egyesült Királyság éppen a mély kereskedelmi integrációt elkerülendő nem volt az Európai Szén- és Acélközösséget létrehozó Párizsi Szerződés és az EGK-t megalapító Római Szerződés aláírói között.) A könyv találó párhuzamot von a GMU létrejötté és a brexit között: mindkettő politikai döntés eredménye.

A befejező fejezetben a szűkebb elemzési területen túlmenően a szélesebb integrációelméleti konklúziók összefoglalása szerepel. A mű az integrációelmélet újragondolása révén új elemzési keretrendszer, mélyintegráció-paradigma felvázolásával zárul.

A kötet végére érve felmerül az olvasóban a kérdés: *Mi a fejlődés további útja az európai integráció számára?* A mélyintegráció visszafordíthatatlan folyamatnak tekinthető, és a teljes dezintegráció rendkívüli költségekkel és kiszámíthatatlan következményekkel járna, a rendszernek pedig van egy fejlődési dinamikája. Mindezekből következően egyre mélyülő magintegrációval számolhatunk, ugyanakkor a periféria-integrációhoz tartozó országok köre is tartós maradhat, vagyis az eurozónán belül egyre szorosabb nemzetek feletti együttműködéssel számolhatunk, de elképzelhető, hogy a valutaövezet bővülése az 1999 és 2015 közötti időszakhoz képest, amikor 8 ország csatlakozott az alapító 11 tagállamhoz, jelentősen lelassul.

Halmi Péter legújabb könyve, a mélyintegráció fogalmi keretei és azok elemzése nem hiányozhat az európai gazdasági integrációval foglalkozó oktatók, kutatók könyvespolcáról, és egyértelműen kötelező vagy ajánlott irodalomként szolgálhat mesterképzések és doktori képzések Európai Unióval, GMU-val foglalkozó kurzusain.

Felhasznált irodalom

Elekes, A. – Halmi, P. (2013): *Growth model of the new member states: Challenges and prospects*. *Intereconomics: Review of European Economic Policy*, 48(2): 124–130. <https://doi.org/10.1007/s10272-013-0453-z>

Elekes, A. – Halmi, P. (2019): *How to overcome the crisis of the European growth potential? The role of the government*. *European Journal of Comparative Economics*, 16(2): 313–334. <https://doi.org/10.25428/1824-2979/201902-313-334>

Halmi Péter (2013): *Európai integráció és szuverenitás. A gazdasági kormányzás új dimenziói*. *Magyar Tudomány*, 174(4): 411–421.

Halmi Péter (2014): *Krisis és növekedés az Európai Unióban. Európai modell, strukturális reformok*. Akadémiai Kiadó, Budapest

Halmi Péter (2015a): *Az európai növekedési potenciál eróziója és válsága*. *Közgazdasági Szemle*, 62(4): 379–414.

- Halmi Péter (2015b): *Strukturális reformok és növekedési potenciál az Európai Unióban*. Pénzügyi Szemle, 2015(4): 520–535.
- Halmi Péter (2017): *Új geometria: „teljes” gazdasági és monetáris unió? A gazdasági kormányzás új dimenziói az Európai Unióban*. Magyar Tudomány, 178(1): 6-17.
- Halmi Péter (2018a): *Az európai növekedési modell kifulladásá*. Közgazdasági Szemle, 65(2): 122–160. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2018.2.122>
- Halmi Péter (2018b): *A Brexit lehetséges gazdasági hatásai. Gazdaságtani alapok, módszertani lehetőségek*. Európai Tükör, 21(2): 7–32.
- Halmi Péter (2018c): *Európai reformok: Többsebességű Európa? Differenciált gazdasági integráció versus átfogó reform*. Európai Tükör, 21(3): 21–44.
- Halmi Péter (2019a): *Konvergencia és felzárkózás az euróövezetben*. Közgazdasági Szemle, 66(6): 687–712. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2019.6.687>
- Halmi Péter (2019b): *Felzárkózás és konvergencia az európai integráció rendszerében*. In: Kovács Lajos Péter (szerk.): *Közel Európa távol*, Budapest, Éghajlat Könyvkiadó, pp. 189–230.
- Halmi Péter (2020a): *A brexit gazdaságtana*. In: Halmi Péter (szerk.): *A brexit foratókönyvei és hatásai*. Budapest, Nordex Nonprofit Kft. – Dialóg Campus Kiadó, pp. 85–212.
- Halmi Péter (2020b): *A dezintegráció gazdaságtana. A brexit esete*. Közgazdasági Szemle, 67(9): 837–877. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2020.9.837>
- Halmi Péter (2020c): *GMU 2.0: felelősség versus szolidaritás? Külgazdaság*, 64(szeptember-október): 3–34.
- Halmi Péter (2020d): *A populizmus ára: a Brexit-adó*. Magyar Tudomány, 181(12): 1621–1635. <https://doi.org/10.1556/2065.181.2020.12.6>
- Halmi Péter (2021): *Középpontban a reziliencia. A Gazdasági és Monetáris Unió mélyülésének egyes mechanizmusai*. Pénzügyi Szemle, 66(1): 7–31. https://doi.org/10.35551/PSZ_2021_1_1
- Halmi, P. – Vásáry, V. (2010): *Growth crisis in the EU – challenges and prospects*. Intereconomics: Review of European Economic Policy, 45(5): 329–336. <https://doi.org/10.1007/s10272-010-0353-4>
- Halmi, P. – Vásáry, V. (2011): *Crisis and economic growth in the EU: Medium and long-term trends*. Acta Oeconomica, 61(4): 465–485. <https://doi.org/10.1556/AOecon.61.2011.4.4>
- Halmi P. – Vásáry V. (2012): *Convergence crisis: economic crisis and convergence in the European Union*. International Economics and Economic Policy, 9(3): 297–322. <https://doi.org/10.1007/s10368-012-0218-3>